

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Tárgy: A kisebbségek integrációja – Romák

(2009/C 27/20)

2006. október 27-én az Európai Bizottság úgy határozott, hogy az Európai Közösséget létrehozó szerződés 262. cikke alapján kikéri az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleményét a következő tárgyban:

A kisebbségek integrációja – romák.

A bizottsági munka előkészítésével megbízott „Foglalkoztatás- és szociálpolitika, uniós polgárság” szekció 2008. június 10-én elfogadta véleményét. (Előadó: Anne-Marie SIGMUND, társelőadó: Madi SHARMA).

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2008. július 9–10-én tartott, 446. plenáris ülésén (a július 9-i ülésnapon) 130 szavazattal 4 ellenében, 10 tartózkodás mellett elfogadta az alábbi véleményt.

Ajánlások

A kisebbségek – különösen a romák – és a többségi lakosság közötti kapcsolatok szükséges és gyökeres átalakulása⁽¹⁾, amelyhez hozzátartozik az előbb említett csoportok integrációja és ezáltal szociális-gazdasági helyzetük megváltozása, hosszú távú és kettős megközelítést igénylő folyamat:

- a) rövid távon azokkal a sürgető kérdésekkel kell foglalkozni, amelyek azonnali fellépést tesznek szükségessé, például azt, hogy a tagállamok jogszabályokat fogadjanak el a polgárok jogait védő, megkülönböztetésmentességre vonatkozó európai jogszabályok érvényesíthetősége és gyakorlati végrehajtása érdekében;
- b) mindenekelőtt tagállami, illetve regionális és helyi szinten olyan hosszú távú, több évtizedig is eltartó folyamatokat kell elindítani, amelyek célja például, hogy javítsák a roma gyermekek és fiatalok iskolai képzését, vagy ösztönözzék a roma nyelvet és kultúrát stb.

A megoldások tehát nem kizárólag uniós szinten, hanem mindenekelőtt tagállami, regionális és helyi szinten keresendők, és jobb együttműködést, valamint partnerségeket tesznek szükségessé.

A kisebbségek – különösen a romák – integrációjához a következőkre van szükség:

1. jogalap a cselekvéshez, melynek kiindulópontját a közösségi joganyag, valamint a nyílt koordinációs módszer releváns területei (oktatás, foglalkoztatás, szociális védelem és szociális befogadás) képezik;

⁽¹⁾ Az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének 1201/1993. sz. ajánlása (az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény) szerint a „nemzeti kisebbség” kifejezés egy adott államban élő személyek olyan csoportjára vonatkozik, amely ennek az államnak a területén él és az adott állam állampolgára, hosszú távú, szilárd és tartós kapcsolatokat tart fenn ezzel az állammal, különálló etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi jellegzetességeket mutat fel, kellőképpen reprezentatív, noha számban kisebb, mint az adott állam vagy az adott állam régiója lakosságának többi része, és tagjai arra törekednek, hogy együttesen megőrizzék azt, ami közös identitásukat képezi, beleértve kultúrájukat, hagyományaikát, vallásukat vagy nyelvüket.

Angol nyelven: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta93/EREC1201.htm>; Magyar nyelven: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0228+0+DOC+XML+V0//HU>

2. koherens és hosszú távú politikai keretstratégia az Európai Bizottság részéről;
3. a szervezett civil társadalom valamennyi szereplőjének strukturált, átlátható és tartós együttműködése, valamint a nem kormányzati szervezetek kapacitásépítésének ösztönzése;
4. a romák képviselőinek aktív és felelős bevonása a folyamatba;
5. felelős, intézményesített platformszerkezet a konkrét lépések gyakorlatias megvalósítására;
6. előremutató cselekvési programok kidolgozása az oktatás, képzés és foglalkoztatás – ezen belül az önálló vállalkozási tevékenység – területén.

Ezen túlmenően az EGSZB egy, a romák nyelvével (romani, illetve romanes) és kultúrájával foglalkozó Jean Monnet tanszék létesítésére szólít fel.

Az ajánlásoknak nem lehet felülről lefelé történő megközelítéssel megfelelni. Pozitív fejlődés csak akkor érhető el, ha sikerül meggyőzni a roma közösséget, mindenekelőtt a vezető szerepet betöltő férfiakat. Ennek érdekében be kell fektetni a romák képzésébe, és ebben az összefüggésben fel lehetne használni az európai strukturális alapokat.

1. Bevezetés

1.1 Az Európai Bizottság alelnöke és intézményközi ügyekért felelős biztosa, Margot Wallström 2006. október 27-én kelt levelében a mindenki számára biztosítandó esélyegyenlőség európai éve (2007) alkalmából feltáró vélemény készítésére kérte fel az EGSZB-t a következő tárgyban: „Hogyan lehet ösztönözni a megfelelő eszközök hatékonyságának és hatásának optimalizálását szolgáló közös erőfeszítéseket a megkülönböztetés leküzdése és a kisebbségek, különösen a romák integrációja érdekében?”

1.2 Mivel az EGSZB már több véleményben foglalkozott a kisebbségek megkülönböztetésével az élet különböző területein ⁽²⁾, először is utal a szóban forgó dokumentumokban tett megállapításaira és arra, hogy ezek a megállapítások a romákra is érvényesek, majd az alábbi véleményben a romák különleges helyzetére összpontosít az élet valamennyi területén. Az EGSZB reméli, hogy javaslataival hozzájárul az egyenlő esélyek érvényesítéséhez (*mainstreaming*), és hangsúlyozza a romák európai integrációs folyamatba való bevonására irányuló koherens keretstratégia jelentőségét.

2. A romák Európában

2.1 **A romák történelme.** Mivel a kisebbségek kialakulásának története hatással van társadalmi és politikai identitásukra, valamint az ezzel összefüggő konfliktuslehetőségekre, mind a kisebbség, mind pedig a többség számára alapvetően fontos, hogy ismerjék saját történelmüket.

Európában több mint hét évszázada élnek romák. A különféle roma csoportok jelenlétét csaknem az összes európai országban a XV. század vége óta éppúgy jegyzik, mint az őket megkülönböztető, kirekesztő és üldöző intézkedéseket. A romák egyes országokban a rabszolgaság áldozatául estek. A XX. században különösen kegyetlen, nyilvánosan elrendelt módon üldözték őket: a nemzetiszocializmus idején a faji alapú üldöztetés és népiirtás áldozatául esett romák számát általában több mint félmillióra becsülik.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az európai romák történelmét évszázadokra visszanyúló üldöztetés és folyamatos megkülönböztetés jellemzi, ami érthetővé teszi számos roma csoport újra meg újra felismerhető, általános traumatizációját.

Ezért minden segítséget meg kell adnunk a romáknak ahhoz, hogy kiléphessenek áldozatszerepükből, és több-kevesebb gyanakvással szemlélt „tárgyból” „alannyá”, a társadalomban – és különösen a romákkal kapcsolatos politikaterületeken – aktív, felelősségteljes szerepet vállalni kész és képes közreműködővé léphessenek elő.

2.2 **A romák demográfiai fejlődése.** Megbízható statisztikák hiányában a romákról nem létező kifejező demográfiai adatok. Az Európában élő romák számára vonatkozó becslések például 10 és 12 millió fő között ingadoznak. (Közülük 7–9 millió él az EU-ban). Mintegy 60 %-uk égető szegénységben és a

⁽²⁾ Az EGSZB 2006. szeptember 13-i véleménye a következő tárgyban: *Bevándorlás, integráció és a civil szervezetek szerepe*, előadó: Luis Miguel PARIZA CASTAÑOS (HL C 318., 2006.12.23.); az EGSZB 2003. december 10-i véleménye a következő tárgyban: *Bevándorlás, integráció és foglalkoztatás*, előadó: Luis Miguel Pariza Castaños (HL C 80., 2004.3.30.); az EGSZB 2000. június 5-i véleménye a következő tárgyban: *Megkülönböztetés elleni intézkedések*, előadó: Sukhdev Sharma (HL C 204., 2000.7.18.); az EGSZB 2003. december 10-i véleménye a következő tárgyban: *A Rasszizmus és Idegengyűlölet Európai Megfigyelőközpontja*, előadó: Sukhdev SHARMA (HL C 80., 2004.4.30.).

társadalom peremén él ⁽³⁾. A kirekesztés jellege és mértéke minden tagállamban hasonló, habár léteznek történelmi és társadalompolitikai okokra visszavezethető különbségek.

A romák demográfiai fejlődése nem felel meg a többségi lakosságban megfigyelhető trendnek: a romák részaránya az európai összlakosságban – a magas gyermekhalandóság és a várható élettartam alacsony szintje ellenére – hosszú távon egyre nő, ami komoly kihívást jelent a szociális és oktatási politika minden területén. Ha nem sikerül jelentősen emelni a romák iskolai és szakmai képzettségi szintjét, a tagállamokban egyre több rosszul képzett és alacsony képesítésű ember él majd, akik fékezik a gazdasági fejlődést és kimerítik a jóléti rendszereket. Következésképpen olyan oktatási és foglalkoztatási stratégiákra van szükség, amelyek tekintettel vannak a romák hagyományaira és társadalmi-gazdasági életkörülményeire. A romák csak akkor lesznek képesek a tőlük jogosan elvárt aktív szerepvállalásra abban a társadalomban, amelyhez tartoznak, ha olyan oktatási kínálat áll rendelkezésükre, amelyet el is fogadnak, és ennek megfelelő képzésben van részük.

2.2.1 **A romák nyelve.** A romani (vagy romanes) az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartozik, és Európa különböző roma közösségeiben számos változatát beszélik. Tehát többféle nyelvjárás létezik, a nagy közös szókincs azonban lehetővé teszi, hogy a romák többsége Európa-szerte megértse egymást. Sőt: a romanit több közösség anyanyelvként beszéli. Kivételt képeznek azok az országok, amelyekben a romák nyelvét részben nem beszélik, mert – mint például Spanyolországban – be volt tiltva. A romani jelentőségének elismerése, a nyelv rendszerezése és tanítása a kisebbségen belüli és kívüli társadalmi kohézió érdekében rendkívül fontos. Párizson kívül (*Institut des langues et des civilisations orientales*) a bukaresti egyetemen is működik megfelelő lektorátus az idegen nyelvi tanszéken, emellett a prágai Károly Egyetem foglalkozik egy helyi roma nyelvjárással, a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen pedig nyelvtanfolyamot kezdeményeztek a kisebbségi és regionális nyelvek európai chartája keretében. Kutatómunka folyik a manchesteri egyetemen is.

A közös nyelv közös identitás kialakulásához vezet. Ezért a romák társadalmi elismerése és kulturális identitása szempontjából alapvetően fontos nyelvük támogatása.

⁽³⁾ A következőkben néhány ezzel a kérdéssel foglalkozó fontos dokumentumot sorolunk fel. Az internetes oldalakon számos további hivatkozás és kapcsolódó link, valamint bevált gyakorlati példa és – amennyiben rendelkezésre áll – nyelvi változat található.

The Situation of Roma in an Enlarged Europe [A romák helyzete a kibővített Európában], európai bizottsági jelentés, 2004

(http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/roma/).

Avoiding the Dependency Trap [A függőségi csapda elkerülése], UNDP, 2003

(<http://roma.undp.sk/>).

Final Report on the Human Rights Situation of Roma, Sinti and Travellers in Europe [Zárójelentés a romák, szintik és vándorlók emberi jogi helyzetéről Európában], Alvaro Gil Robles, az Európa Tanács emberi jogi biztosa, 2006

(http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/default_en.asp).

Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti Within the OSCE Area [Cselekvési terv – A romák és a szintik helyzetének javítása az EBESZ-hez tartozó területeken],

(www.osce.org/odhr/).

Analysis of the Anti-Segregation Policies in the Countries Participating in the Decade of Roma Inclusion [Az elkülönítés ellen ható politikák elemzése a roma beilleszkedés évtizedében részt vevő országokban], (www.romadecade.org).

Ezért az EGSZB egy, a romanival és a roma kultúrával foglalkozó Jean Monnet tanszék létesítésére szólít fel.

2.3 A romák mint az európai kultúra alkotóelemei

Az évszázadok során a romák hozzájárultak az európai kultúra sokszínűségéhez, amiről számos – többek között zenei vagy képzőművészeti – példa tanúskodik. 2008 mint a kultúrák közötti párbeszéd európai éve jó körülményeket kínál a kölcsönhatás kimutatására és fokozására.

3. A romák és kétféle világuk

3.1 A romák és a megkülönböztetés világa. A társadalmi és intézményi megkülönböztetés, ezen belül a cigányellenesség napjainkban mindennapos jelenség, amelyet a média tovább erősít. A közösségi jogalkotás keretében ez a helyzet elfogadhatatlan. A romák a kibővített Európai Unió polgárai, akikre érvényesek a ratifikált Szerződésben (különösen a 13. cikkben) rögzített jogok. Ha a szóban forgó jogok nem biztosítottak, akkor (olykor egyenesen intézményi) megkülönböztetés esete áll fenn.

3.1.1 A születés előtt és után. A szociális rendszerekben rejülő megkülönböztetés oda vezet, hogy sok szegény, alultáplált és iskolázatlan roma lányból szegény, alultáplált anya lesz, akik kis súlyú újszülötteket hoznak világra. A kisebbségi közösségekben terhesgondozás rendszerint nincs, így mind az anya, mind a magzat tápanyag-ellátása kívánivalókat hagy maga után. A szülés egészségügyi előkészületei korlátozottak, mivel a hátrányos helyzetűeket a helyszínen segítő szülésznői-védőnői szolgálat és házi egészségügyi szolgálat szűk kapacitását, a kórházba jutás pedig a közlekedési és pénzügyi lehetőségektől függ. A csecsemőket így megszületésük után nem anyakönyvezik, és első éveikben nem kapnak oltásokat. Pusztán az, hogy a romákat bevonjuk a meglévő egészségügyi rendszerekbe, nem elégséges a kedvezőtlen egészségügyi tendenciák visszaszorításához. Sürgősen olyan, kulturális érzékenységet mutató intézkedésekre van szükség, mint például az egészségügyi és családtervezési felvilágosítás, a tömeges újraoltások vagy teljes közösségek tbc-szűrése. Mindezt a roma nők és roma egészségügyi közvetítők (képzés útján történő) aktív bevonásával, mobil egészségügyi egységek, valamint hozzáférhető és a roma közösségek számára érthető tájékoztatás révén kellene ösztönözni. A tagállamoknak biztosítaniuk kellene, hogy minden roma csecsemő anyakönyvezve legyen és születési anyakönyvi kivonatot kapjon.

3.1.2 A kisgyermekkorai fejlődés alapvetően fontos a sikeres iskolai pályafutás és integráció szempontjából, mivel az első életek elmaradásai pótolhatatlanok. Ebből a szempontból az anya-gyermek programok és a játszótársak a szülőkre irányuló képzési programokhoz hasonlóan támogatják az édesanyákat, ráadásul minden tekintetben integrált, a családok szükségleteit szem előtt tartó megközelítést biztosítanak. Az Egyesült Királyságban elindított és időközben számos uniós országban elterjedt „Sure Start” program, amely napközi ellátást is biztosít, jó példája a kisgyermekes anyák beilleszkedésének támogatására.

Szinte valamennyi uniós országban hiány mutatkozik a barcelonai célkitűzéseknek megfelelő, színvonalas napközi ellátási lehetőségekben, és a roma gyermekeket gyakran elutasítják.

3.1.3 Iskoláskor (6–14 évesek). A roma gyermekek iskolalátogatási gondjai. A nyilvántartásba vétel hiánya, a szülők vonakodása attól, hogy gyermekeiket (különösen a lányokat) iskolába küldjék, a szegregáció és az alacsony színvonalú oktatás szintén olyan tényezők, amelyekre számos jelentés felhívja a figyelmet⁽⁴⁾. Az iskolalátogatás támogatását szolgáló eszközök csakúgy, mint a szegregáció megszüntetése alapvetően fontosak ahhoz, hogy megszakíthassuk az iskolázatlan roma nemzedékek ördögi körét. Az egyes országokban alkalmazott CCT (*Conditional Cash Transfer*) rendszer jó lehetőség az iskolalátogatás ösztönzésére. A CCT értelmében a szülőknél bizonyítaniuk kell, hogy a gyermek anyakönyvezve van, és rendelkezik születési anyakönyvi kivonattal. Az iskolalátogatást akkor lehet elvárni, ha a gyerekek beilleszkedtek, és minden olyan szolgáltatás és oktatási módszer a rendelkezésükre áll, amely szükséges a követelményeknek való megfeleléshez (nyelvismeret, határidők stb.). Újra be kellene vezetni valamennyi általános iskolás gyermek számára az ingyenes étkeztetést (jövedelmi kritériumok alapján) és az ingyenes tankönyveket. Ha az oktatást hosszú távú prioritásnak akarjuk tekinteni, a kormányoknak mérlegelniük kellene ezt.

Az oktatásban tapasztalt szegregáció elsősorban a romák és a többségi népesség által lakott területek földrajzi elkülönülésének következménye. Ezen túlmenően megfigyelhető, hogy a nem romák kiiratják gyermekeiket az iskolából, ha a roma gyermekek százalékos aránya egy adott osztályban túlságosan magas. Ez szegregatív roma iskolákhoz vagy osztályokhoz vezet. Az ilyen iskolák színvonala különböző okokból nem megfelelő, ami a későbbiekben a teljes mértékig tanulóképes roma gyermekek gyógypedagógiai iskolába kerüléséhez, és így általában oda vezet, hogy a gyerekek kiszorulnak a magasabb fokú képzés lehetőségeiből.

Különleges gondot jelent a roma gyermekek szellemi fogyatékkal élő gyermekeknek fenntartott gyógypedagógiai iskolákba való beutalása. A beutalás háttérben gyakran megkülönböztető iskolaelettségi vizsgálatok, de részben hamis ösztönzők is (ingyenes szállítás vagy iskolai étkeztetés) állnak. A gyógypedagógiai iskolákba való indokolatlan beutalás gyakorlata eklatáns módon sérti az alapjogokat, és minden lehetséges jogi és adminisztratív eszközzel meggátolandó.

Ebben az összefüggésben nem maradhat említés nélkül, hogy a szegénység is oka az iskolából való távolmaradásnak, mivel a szülők vagy nem képesek – illetve hajlandók – viselni az iskolalátogatással kapcsolatos költségeket, vagy munkaerőként alkalmazzák gyermekeiket, akár úgy, hogy azoknak hozzá kell járulniuk a család fenntartásához, akár úgy, hogy fiatalabb testvéreikről kell gondoskodniuk. Az utóbbi probléma főként a lányokat érinti.

⁽⁴⁾ A roma gyermekek 40 %-a nem jár iskolába (míg a többségi lakossághoz tartozó gyermekek körében ez az arány 0,5 %). Ráadásul (a többségi gyermekek 4 %-ával szemben) a roma gyermekek 38 %-a marad ki az iskolából. A lányok még hátrányosabb helyzetben vannak: csak minden harmadik lány fejezi be az általános iskolát (míg a többségi lányoknál 20-ból 19).

A roma fiatalok közül mindössze 8 % szerez középfokú végzettséget (míg a többségi lakosság körében ez az arány 64 %), és kevesebb mint 0,5 %-uk kezd felsőoktatási tanulmányokba. (Felsőoktatási végzettségről nincsenek számadatok.) Forrás: UNDP.

3.1.4 Felnőttkor

3.1.4.1 **A lakhatást** rossz életkörülmények és továbbra is érvényesülő szegregáció jellemzik. A szegényes alapfelszereltségű, elhanyagolt, hiányos közmű-ellátottságú, szennyezett környezeti és elégtelen higiéniai szűkszállások lakóinak nincs tulajdonjoguk, és nem tudnak megadni állandó lakcímet, ha szociális juttatásokat kérvényeznek vagy állást keresnek, illetve képzési, foglalkoztatási és egészségügyi szolgáltatásokat igényelnek. E problémák háttérében gyakran a társadalmi megkülönböztetés és a cigányellenesség áll. Megemlítendő, hogy a romák nomád életmódja inkább a kirekesztés következménye, mint oka. Habár a romák túlnyomó többsége időközben letelepedett, sokan még mindig az önként választott nomád életmódra való utalással igyekeznek megindokolni a romák kirekesztését.

3.1.4.2 **Az oktatás** az egyik legfontosabb beruházás a jövőbe. A romákra jellemző nagy arányú analfabetizmus és alacsony általános képzettségi szint borús képet fest a jövőről. A tagállamoknak gondoskodniuk kell arról, hogy oktatási rendszereik ne különböztessék meg a romákat, emellett felnőttekre irányuló programokat kellene támogatniuk az olvasás, írás, számolás és az egész életen át tartó tanulás terén.

A romák számára fölöttébb nehéz magasabb szintű iskolai végzettséget és jó szakképesítést szerezni. A szabályos oktatási és képzési rendszerekbe való integrálásuk érdekében tett erőfeszítések mellett a tagállamoknak az informális módon szerzett képességek elismerésére szolgáló modelleket is alkalmazniuk kellene, és jóval nagyvonalúbban kellene eljárniuk az adott ország határain kívül szerzett képesítések elfogadásának ügyében.

Az Európai Bizottság által bevezetett integratív nyelvi nevelési politikát, amelynek célja többek között a kisebbségi nyelvek elsajátításának támogatása, a romák javára is alkalmazni kell.

3.1.4.3 **A gazdasági integráció** a kisebbséghez tartozóktól számos, egymást gyakran kölcsönösen erősítő akadály leküzdését igényli (?). Hátrányos helyzetüket csak tovább rontja hiányzó vagy alacsony szintű iskolai, illetve szakmai végzettségük, adott esetben hiányos vagy el nem ismert képesítésük, és az e mellett megjelenő cigányellenesség megkettőzi az akadályokat. Esettanulmányok tucatjai tanúsítják, hogy a romák munkanélkülisége gyakran faji megkülönböztetésre vezethető vissza. Az ilyen kisebbségi közösségek tagjai jórészt nem férnek hozzá az egész életen át tartó tanulás lehetőségeihez.

A romák általában kifejezetten jól tudnak vállalkozói szellemben gondolkodni és cselekedni. Ezért meg lehet találni azokat az eszközöket és utakat, amelyek kivezetik őket az árnyékgazdaságból, és lehetővé teszik számukra azt, hogy szabályos gazdasági tevékenységben vegyenek részt. Ilyen eszköz lehet a mikrohitel, valamint a vállalkozások létrehozását és támogatását segítő

(?) Az etnikai kisebbségek társadalmi beilleszkedésével és teljes körű munkaerő-piaci részvételével foglalkozó magas szintű szakértői csoport 2007. decemberében terjesztette elő *Ethnic Minorities in the Labour Market* [Etnikai kisebbségek a munkaerőpiacon] című jelentését. A dokumentum felsorolja a munkaerőpiachoz való hozzáférés legfontosabb akadályait.
(http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/pdf/hlg/etmin_en.pdf).

mechanizmusok a kihívások kezelésére és az akadályok leküzdésére.

A roma háztartások pénzügyi szempontból gyakran nagymértékben függenek a szociális segélyektől és egyéb állami juttatásoktól (ilyen például a nyugdíj vagy a családi pótlék), miközben a formális gazdaságban való részvételük viszonylag korlátozott. Így a romák részvétele a szociális védelmi rendszerekben aszimmetrikus (vagyis csoportként többet kapnak, mint amennyit befizetnek). Ez az aszimmetria a társadalmi feszültségek, az előítéletek és végső soron a kirekesztés egyik fontos oka.

A „tenni a juttatásért” elv értelmében kiegészítő támogatást lehetne rendelkezésre bocsátani a hivatalos munkaerő-piaci részvétel ösztönzése érdekében, különben nem fog elapadni a faji alapú kirekesztés egyik állandó forrása. A köz- és a magánszféra szervezeteivel együttműködve (ismételt) munkaerő-piaci beilleszkedést célzó programokat („welfare to work”) lehetne bevezetni.

A munkahelyi és az állásra való jelentkezés során tapasztalt megkülönböztetésről átfogó dokumentáció áll rendelkezésre. Az ilyen gyakorlat ellen jogi eszközöket kell alkalmazni. Ugyanakkor a romáknak hozzáférést kell biztosítani a megfelelő szakképzéshez, hogy ne legyenek többé képezés nélküliek vagy alacsony képzettségűek. Csak így érhető el teljes körű kulturális átalakulás.

3.1.4.4 **Egészség.** Az alacsony életszínvonal (kevés jövedelem) és a rossz életkörülmények (szennyezettség, elégtelen higiénia, a tiszta víz hiánya) komoly egészségügyi kockázatokat vonnak maguk után. Az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés a roma településeken korlátozott – különösen, mivel a legtöbb érintett születése óta nincs anyakönyvezve, így a helyi egészségügyi rendszerbe sincs bejegyezve. Ha a romákat be is engedik egy közegészségügyi intézménybe, igen gyakran ennek csak egy elkülönített részébe mehetnek. Ez megkülönböztetést jelent. A színvonalas szolgáltatásokhoz való hozzáférés minden európai polgár alapjoga.

3.1.4.5 **A roma asszonyok** státusa a családi hierarchiában általában alacsony, iskolai képzettségük rossz vagy akár nincs is, szakmai lehetőségeik ennek megfelelően gyérek. Gyakran fiatalon házasodnak és sűrűn várandósak. A családon belüli erőszak szintén nem alábecsülendő, magas látencijú jelenség. Ehhez jön még manapság – igen aggasztó módon – a prostitúció és az emberkereskedelem.

Fontos ugyanakkor felismerni, hogy – ha ez a nem romák számára nem is mindig nyilvánvaló – a közösségen belül a roma asszonyok jelentik a változás motorját – különösen a kapacitásépítés és a kulturális átalakulás terén – például azért, hogy hangsúlyozzák gyermekeik – főként a lányok – oktatásának fontosságát. Az anyák integrálása és felelősségvállalása a szülői munkaközösségekben rendkívül pozitív a gyermekek iskoláztatása szempontjából.

3.1.4.6 A kisebbségekkel – mindenekelőtt a romákkal – szembeni, közhelyek és előítéletek formájában megnyilvánuló **társadalmi megkülönböztetés és a cigányellenesség** mélyen gyökerezik, és nemzedékek óta tapasztalható tudásbeli hiányosságokról és kulturális különbségekről tanúskodik. Széles körben elterjedt az a sztereotip felfogás, hogy ezek a közösségek társadalmi szempontból alacsonyabb rendűek. Ez további elszigetelődéshez, szegénységhez, erőszakhoz és végül kirekesztéshez vezet.

3.2 A romák és az integráció világa

3.2.1 Az integráció nem egyirányú utca, hanem két irányban zajló folyamat, amely mind a kisebbség, mind a többség részéről erőfeszítéseket igényel. A romák gyakran attól tartanak, hogy az integráció következményeképpen fel kell adniuk alapelveiket, hagyományait és identitásukat, ezért komoly fenntartásokkal fogadják az integratív intézkedéseket. A nemzedékeken átívelő, mélyen gyökerező megkülönböztetés a nem romák számára hasonlóképpen megnehezíti, hogy leszámoljanak előítéleteikkel és örömmel fogadják a roma kultúrát.

3.2.2 Ugyanakkor a romák azon 40 %-a, amelyik nem szegénységben, hanem – akár csak szerény – jólétben él (és nem is tartozik a romák leginkább feltűnő csoportjaihoz), arról tanúskodik, hogy a romák alapvetően képesek roma identitásuk feladása nélkül beilleszkedni abba a társadalomba, amelyben élnek.

3.2.3 Haladást jelent, hogy a roma szervezetek átfogó dokumentációt készítettek az ismertség növelése, az aktív társadalmi szerepvállalás erősítése és a tudatosítás érdekében ⁽⁶⁾. De ennél többet lehet tenni, ha befektetünk az olyan közösségekbe, amelyek készek kötelezettséget és egyéni felelősséget vállalni. A hagyományosan a vállalkozói szellem támogatására alkalmazott mikrohitelrendszerek az infrastruktúra vagy oktatási rendszerek kiépítésének finanszírozását segíthetnék. A pénzügyi támogatást kis összegekben lehetne biztosítani olyan kötelezettségek teljesítésének ellenszolgáltatásaként, mint például a gyermekek iskolalátogatása vagy a rendszeres orvosi ellenőrzés ⁽⁷⁾.

3.2.4 A kisebbségek egyenjogú társadalmi részvételének feltételei a hatékony, hosszú távú és testre szabott intézkedések. Fontos, hogy az intézkedések célirányosak legyenek, ugyanakkor ne zárjanak ki más csoportokat. Nélkülözhetetlen hozzájuk az arra irányuló politikai, gazdasági és társadalmi akarat, hogy egyszerre valósítsuk meg a megkülönböztetésmentesség elvét, ösztönözzük hatékonyan az esélyegyenlőséget és kezeljük a sokszínűséget. Ezen a területen az európai strukturális alapokat fel lehetne használni a megfelelő programok támogatására.

⁽⁶⁾ Néhány példa: <http://www.soros.org/initiatives/roma>, http://www.romeurope.org/?page_id=14, <http://www.romnews.com/community/index.php>, <http://www.enar-eu.org/>, http://www.unionromani.org/union_in.htm, <http://www.romanicriss.org/>, <http://www.erionet.org/>, <http://www.grtleeds.co.uk/index.html>, <http://www.etudestsiganes.asso.fr/>, <http://www.fnasat.asso.fr/>, <http://romove.radio.cz/en/>, <http://www.spolu.nl/index.html>.

⁽⁷⁾ 2006-ban Muhammad Junusznaq ítélte a Nobel-díjat. A Grameen Bank bangladesi modelljét alkalmazni lehetne a roma közösségekre is.

Mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy megszűnjenek a fenntartások és előítéletek, amelyek mind a romák, mind a nem romák körében élnek. Nemcsak a – szükséges – pragmatikus lépéseket kell megtenni, hanem ezen túlmenően – roma és nem roma vezető egyéniségek és közvetítők segítségével – közös jövőtervet kell kidolgozni. Ebben különleges szerep hárul a roma közösségek példaképeire.

4. A romák és Európa

4.1 Az Európai Bizottság

4.1.1 Az Európai Bizottság már régóta igyekszik hozzájárulni az integrációs gondok megoldásához. A roma kérdésekkel foglalkozó, több szervezeti egységet átfogó csoport néhány évvel ezelőtti létrehozásával javítani lehetett az egyes európai bizottsági szervezeti egységek közötti információáramlást, és bizonyos mértékben sikerült összehangolni a nagyszámú tevékenységi területet.

4.1.2 Az Európai Bizottság által 2006. januárjában kinevezett, az etnikai kisebbségek integrációjával foglalkozó magas szintű szakértői tanácsadó csoport 2007. decemberében előterjesztette részben bíráló hangú jelentését ⁽⁸⁾, amely ajánlásokat tartalmaz a romák helyzetén javító intézkedésekre az oktatás, foglalkoztatás, egészségügyi ellátás és lakhatás területén. A szakértői csoport jelentésében egyértelművé tette, hogy csakis egy – pragmatikus megközelítéssel ötvözött – megfelelő politika-csomag szolgálhat tartós megoldásokkal.

4.1.3 **Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége** is mélyrehatóan foglalkozik ezzel a témával ⁽⁹⁾. Ebben az összefüggésben utalunk az ügynökség elődje, **A Rassizmus és Idegengyűlölet Európai Megfigyelőközpontja** nevéhez fűződő átfogó vizsgálatokra, jelentésekre és rendezvényekre.

4.2 Az Európai Parlament

4.2.1 Az Európai Parlament már régóta határozottan, frakcióktól függetlenül fellép a kisebbségi kérdések – a romák beilleszkedése és a megkülönböztetésük ellen folytatott küzdelem – terén, így már számos jelentést és állásfoglalást fogadott el a témában, a legutóbbit 2008. január 31-én ⁽¹⁰⁾.

⁽⁸⁾ „Számos romákra irányuló program és kezdeményezés ellenére a helyzet csak lassan változik, és az eredmények – mindenekelőtt egyes strukturális problémák miatt – a vártnál gyengébbek. Kiemelendő, hogy habár az esélyegyenlőségi szempontok általános érvényesítése az EU és tagállamai stratégiai célja kellene, hogy legyen, a romák beilleszkedéséhez specifikus és célirányos intézkedésekre van szükség.” (*Nem hivatalos fordítás*). Lásd a 6. lábjegyzetet.

⁽⁹⁾ *Roma and Travellers in Public Education* [Romák és vándorlók a közoktatásban], EUMC/FRA, 2006, (http://fra.europa.eu/fra/material/pub/ROMA/roma_report.pdf).

⁽¹⁰⁾ Az Európai Parlament által 2008. január 31-én elfogadott állásfoglalás a romákra vonatkozó európai stratégiáról, 6. pont: „sürgeti a Bizottságot egy olyan, a romák társadalmi integrációjára vonatkozó európai keretstratégia kidolgozására, amelynek célja az uniós szintű politikai koherencia e téren való biztosítása, továbbá sürgeti a Bizottságot, hogy alakítsa ki a romák integrációjára vonatkozó átfogó közösségi cselekvési tervet, amelynek feladata lesz, hogy pénzügyi támogatást biztosítson a romák társadalmi integrációjára vonatkozó európai keretstratégia végrehajtásához”. Lásd: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0035+0+DOC+XML+V0//HU>.

4.3 A Tanács

4.3.1 A témával legutóbb a 2007. december 14-i Európai Tanács foglalkozott, az esélyegyenlőség európai évének összefüggésében ⁽¹¹⁾.

4.4 Az Európa Tanács és az EBESZ

Mindkét szervezet már számos területen hozzájárult a helyzet javításához, és tevékenységét kifejezetten a romákra irányuló intézkedések révén folytatja tovább. A kisebbségek (ezáltal a romák) védelmében különösen fontos az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezménye és a regionális és kisebbségi nyelvek európai chartája. A „Dosta!” kampány szintén kitűnő pozitív példája annak, hogy miként lehet felhívni a többségi népeység figyelmét az előítéletekre és negatív sztereotípiákra.

4.5 **Az Emberi Jogok Európai Bírósága** egy sor úttörő döntéssel lerakta a romák jogai érvényesítésének fontos alapköveit ⁽¹²⁾.

4.6 Az **Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ)** évek óta (mindenekelőtt az **UNDP**, az **UNICEF** és az **UNESCO** keretében) foglalkozik a romák beilleszkedésének támogatásával.

4.7 A szervezett civil társadalom

4.7.1 A Világbank támogatásával az Open Society Institute (OSI) a roma integráció évtizedének (2005–2015) kezdeményezője ⁽¹³⁾.

4.7.2 A nemrégiben alapított **EU Roma Policy Coalition (ERPC)** ⁽¹⁴⁾ a részvételen alapuló bevonás elvét vallja magáénak, és támogatni kívánja a romák részvételét minden releváns folyamatban.

⁽¹¹⁾ Elnökségi következtetések, 50. pont. Az Európai Tanács, amely tudatában van a romák igen különleges helyzetének az egész EU-ban, a fentiek összefüggésében arra kéri a tagállamokat és az Uniót, hogy minden olyan eszközt használjanak ki, amely segíti a romák jobb beilleszkedését. E célból felkéri az Európai Bizottságot, hogy vizsgálja meg a már létező intézkedéseket és eszközöket, és az elért haladásról 2008. június vége előtt terjesszen elő jelentést a Tanácsnak. Lásd:

http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=432&lang=fr&mode=g

⁽¹²⁾ Lásd: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=7828574&skin=hudoc-en&action=request>

⁽¹³⁾ *A Decade for Inclusion of Roma 2005-2015 [a roma integráció évtizede (2005–2015)]* néven ismert koncepciót 2003 júniusában, a *Roma in an expanding Europe-Challenges for the Future* című, az Európai Bizottság aktív közreműködésével zajló konferencián fogadták el. A részt vevő országok (Csehország, Szlovákia, Magyarország, Horvátország, Románia, Bulgária, Szerbia, Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság, Montenegró) cselekvési terveket hagytak jóvá, amelyek javaslataikat tartalmazzák a négy elsődleges cél – oktatás, foglalkoztatás, egészségügy és lakhatás – elérésére. A konferencián létrehozott egyben egy roma oktatási alapot is. Lásd:

<http://www.romadecade.org/> és <http://romaeducationfund.hu/>

⁽¹⁴⁾ Tagjai: Amnesty International (AI), European Roma Rights Center (ERRC), European Roma Information Office (ERIO), European Network against Racism (ENAR), Open Society Institute (OSI), Spolu International Foundation (SPOLU), Minority Rights Group International (MRGI), European Roma Grassroots Organisation (ERGO). Lásd:

<http://www.romadecade.org/portal/downloads/News/Towards%20an%20EU%20Roma%20Policy%20ERPC%20-%20Final.pdf>

4.7.3 Külön említést érdemel a **Romák és Vándorlók Európai Fóruma (ERTF)** ⁽¹⁵⁾: a szervezet Tarja HALONEN finn elnök kezdeményezésére jött létre, és az Európa Tanácsban – egy vele kötött partnerségi egyezmény révén – kiemelt státusszal rendelkezik, amely az Európa Tanács tevékenységében való aktív részvétel lehetőségét is magában foglalja.

4.7.4 A szóban forgó tevékenységekben fontos szerepet játszanak a szociális partnerek is, mivel a roma integráció elsődleges területei közül mindenekelőtt a foglalkoztatás az ő működési körükhöz tartozik. Az Európai Szakszervezeti Szövetség (ESZSZ), de az országos szakszervezeti szövetségek, valamint az európai és országos munkaadói szervezetek is fontos elemek lehetnek az elindítandó folyamatoknak.

5. Következtetések

5.1 Az a megállapítás, hogy a romák bevonása és jogaik érvényesítése érdekében tett eddigi erőfeszítések hozadéka nem kielégítő, vörös fonalként húzódik végig minden munka eredményén.

5.2 A szükséges intézkedések mind az Unió, mind pedig a tagállamok hatáskörébe tartoznak. Az Amszterdami Szerződés 13. cikkében 2000-ben megkülönböztetés elleni irányelveket fogadtak el, amelyek fontos lendületet és intézményi keretet biztosítanak a romák megkülönböztetése elleni küzdelemhez. Az Európai Bizottságnak meg kellene vizsgálnia, hogy a roma helyzetének figyelembevétele érdekében miként lehet kibővíteni a közösségi jogszabályokat – például egy, a szegregáció megszüntetéséről szóló irányelv révén. Ezen túlmenően a romák integrációját elsőbbséggel kell kezelni a strukturális alapok felhasználásakor.

5.3 Ha a romákat érintő kérdésekben a tagállamok illetékesek, az egyik lehetséges és hatékony megoldáshoz a 90-es években kigondolt nyílt koordinációs módszer (OMC) nyithatja meg az utat ⁽¹⁶⁾. Ezért az EGSZB azt javasolja, hogy a kisebbségi kérdésekben, különösen a roma integráció területén is a már létező OMC jelentse a kiindulópontot. Első lépésként javasoljuk, hogy a romák helyzetét vegyék figyelembe az OMC egyes már létező folyamataiban (különösen a foglalkoztatás, a társadalmi beilleszkedés és az oktatás terén). Az OMC-t és eszközeit a tagállamok közösen használhatják annak érdekében, hogy értékeljék a legjobb gyakorlatok modelljeit, egyben áttekintsék a globális modelleket és a helyi szintű, az egyes közösségekből kiinduló projekteket. A projektek sikeréhez és fenntarthatóságához fontos, hogy ágazatokon átnyúlóak legyenek, és az összes érintett féllel – különösen a roma szervezetekkel – közösen kidolgozott cselekvési tervekre épüljenek. A cselekvési terveknek rendelkezniük kell a kötelezettségekről, intézkedésekről, értékelésekről, valamint a visszajelzési és terjesztési mechanizmusokról,

⁽¹⁵⁾ European Roma and Travellers Forum (<http://www.ertf.org/en/index.html>).

⁽¹⁶⁾ A lisszaboni Európai Tanács a lisszaboni folyamatban a OMC alkalmazását a következő területeken rendelte el: foglalkoztatás, szociális védelem, nevelés és oktatás, vállalkozáspolitikai, innovációs politika, kutatás, strukturális gazdasági reform. A götebörgi Európai Tanács az alkalmazást a bevándorlás és a menekültügy területére is kiterjesztette. A OMC-et időközben az ifjúsági területen is alkalmazzák. A globalizálódó világ tükrében megvalósítandó európai kulturális programról szóló európai bizottsági közlemény (COM(2007) 242) a kultúra területére is javasolta a OMC bevezetését. Nyomatékosan kijelenti egyben, hogy a folyamatba be kell vonni az Európai Parlamentet, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságot és a Régiók Bizottságát.

amelyeket megfelelő eszközökkel – a strukturális alapok révén is – támogatni kell. Az EGSZB meggyőződése, hogy az OMC kitűnően alkalmas arra, hogy eredményorientált módon megoldja a kisebbségi kérdéskör számos jogalkotási, szociális és hagyományosan emocionális problémáját, különösen pedig a romák ügyét.

5.4 A tevékenységek sikerét alapvetően az határozza meg, hogy sikerül-e kialakítani egy **minden** érintettet bevonó, működőképes együttműködési hálózatot. Az EGSZB már több alkalommal bizonyította a szervezett civil társadalomhoz vezető hídként betöltött szerepéből eredő többletértékét⁽¹⁷⁾, és intézményesített, ezáltal tartós együttműködés révén hozzá fog járulni a kisebbségek, különösen a romák integrációja kérdésének megoldásához.

5.5 Az Európai Bizottság által szeptemberre tervezett *High Level Conference on Roma Inclusion* [Magas szintű konferencia a romák beilleszkedéséről] megfelelő keretet nyújtana az Európai Bizottság által az uniós és nemzeti politikák hatékonyságának javítására kidolgozott javaslatok nyilvános megvitatására és a már említett folyamatban az első konkrét lépések megtételére.

A konferencián az EGSZB ismertethetné a jelen vélemény utókövetéseként tervezett konkrét intézkedéseit. A médiával való együttműködés olyan formáit is mérlegelni kellene, amelyek hosszú távú célokat követnek, és nem csupán az aktuális incidensekről szóló beszámolókra korlátozódnak.

Kelt Brüsszelben, 2008. július 9-én.

6. Záró megjegyzések

6.1 Az EGSZB először az esélyegyenlőség európai éve jegyében látott munkához, tevékenységét azonban – az Európai Bizottsággal egyeztetve – a kultúrák közötti párbeszéd európai évének összefüggésében folytatta.

A kultúra az EGSZB értelmezésében – az élet valamennyi területét átszövő folyamatként, közös értékek melletti kiállásként, közös „életstílusként” – minden területen a jobb integrációhoz szükséges megértés elengedhetetlen eszköze, mivel összekapcsolja a racionalitást az érzelmekkel, átfogó kiindulási alapot teremtve ezzel a megoldandó problémák kezeléséhez. A kultúrának ez a szociális vetülete hozzájárul ahhoz, hogy a kultúrák közötti párbeszéd mind belső, mind külső vonatkozásban a béke és a megegyezés eszköze lehessen. A kisebbségekre, különösen a romákra értelmezve ez azt jelenti, hogy a kultúrák közötti párbeszéd a legalkalmasabb eszköze annak, hogy fokozatosan felszámoljuk az évszázadok során felgyűlt, bizalmatlanságból, fenntartásokból és a megértés hiányából táplálkozó sztereotípiákat – annak érdekében, hogy a kölcsönös tisztelet légkörében együtt találjuk meg az integráció mindkét fél számára elfogadható formáját, melyet szilárd jogi keret támaszt alá.

6.2 Az EGSZB reméli, hogy még a kultúrák közötti párbeszéd európai évében megszületnek az első konkrét lépések javaslatai megvalósítása felé, és hogy ezeket a lépéseket továbbiak követik 2009-ben, az oktatás és a kultúra ösztönözte kreativitás és innováció európai évében, valamint 2010-ben, a szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem európai évében is.

az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság
elnöke
Dimitris DIMITRIADIS

⁽¹⁷⁾ Lásd a következő testületeket: Ipari Szerkezetváltás Konzultatív Bizottsága (CCMI), A lisszaboni stratégiával foglalkozó elnökségi ad hoc csoport, Kapcsolatok a civil társadalom szervezeteivel.